

'СЛОВНИК ТОЛЕРАНТНОСТІ' – 'АБЕТКА ВВІЧЛИВОСТІ'

НАТАЛІЯ БАКУЛІНА,

наук. співробітниця Інституту педагогіки
АПН України

Сьогодні людям у будь-якому куточку світу відоме слово "толерантність". І це не дарма. Адже воно втілює найголовніші принципи людського співіснування. Ми всі дуже різні, але незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища ми живемо разом і маємо поважати один одного.

Про розвиток ідей толерантності на європейському та українському просторі свідчать ряд документів та наукових розвідок. Основними офіційними документами щодо захисту прав людини у сучасному суспільстві є – "Загальна декларація прав людини"¹, "Декларація прав дитини"², "Гаазькі рекомендації щодо прав національної меншини на освіту"³, "Дек-

ларація прав національностей України"⁴, Закон України "Про національні меншини в Україні"⁵.

Саме виникнення поняття "толерантність" у період загострення національних, етнічних, релігійних та культурних суперечностей між різними спільнотами сприяло розвитку концепції інтеркультурного виховання, полікультурної освіти, двомовного та багатомовного навчання тощо. Проблема полікультурного виховання і розвитку освіти на засадах толерантності

¹ Док.ООН А/RES/217А. // Відродження. Науково-методичний журнал. – № 1, 1999. – С. 16.

² Док. ООН А/RES/1386 (XIV), Проголошена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листопада 1959 року. // Відродження. Науково-методичний журнал. – № 1, 1999. – С. 18.

³ Жовтень, 1996 року. // Відродження. Науково-методичний журнал. – № 4, 1998. – С. 5.

⁴ Верховна Рада України, від 1 листопада 1991 року.

⁵ Від 25 липня 1992 р. № 2494 – XI, "Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин".

займалися О.В.Сухомлинська, І.Г.Тараненко, В.І.Вихрова, Т.В.Клінченко, А.Перотті, Л.Дабен, К.А.Спарман, Л.Поршер, М.А.Керрі Негріні та інші дослідники.

Соціально-політична ситуація, що склалася сьогодні в Україні, ще раз підкреслює важливість принципу толерантності у житті кожної людини, кожної сім'ї, кожного етносу і держави в цілому.

Особливо важливо набувати цих життєво необхідних навичок новому поколінню – дітям та молоді, яким будувати суспільство майбутнього. І від того, які зерна ми посіємо, залежатиме наше майбутнє.

Позитивним досвідом виховання толерантності став табір "Джерела толерантності", організований за сприяння Конгресу національних громад України, який у цьому році втретє збирав дітей з різних національних громад для розв'язання простих та водночас складних питань: що поєднує різноманітність народів та що розподіляє людей за національними ознаками, що є толерантність і хто є толерантним. Ці та багато інших проблем вирішувалися разом з вихователями також представниками різних національних громад України. Так, кожного року учасниками табору стають майже 150 дітей – представників національних громад України: болгар, вірмени, кримські татари, євреї, греки, молдовани, румуни, поляки, німці, литовці, естонці, росіяни, білоруси, угорці, та, звичайно, українці. Усі мешканці табору живуть за Декларацією принципів толерантності, тобто на основі поваги, сприйняття та розуміння багатства культур різних народів, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Уся концепція та програма табору спрямовані на формування толерантності як єдності в різноманітності. Проживаючи день кожного народу, у спільній діяльності діти починають розуміти, що, незважаючи на те, що ми відрізняємося зовнішністю, культурою, традиціями, мовами, поведінкою, маємо право жити у мирі і злагоді та зберігати свою індивідуальність.

Як зазначає у своїй статті "Уроки розуміння: дитячий табір "Джерела толерантності" психолог А.Ленчовська, однією з найскладніших задач для педагогів табору став пошук шляхів до подолання етностеріотипів. Адже саме вони призводять до ксенофобії масової свідомості. Як долати ці стереотипи, чого навчати та як формувати цінності толерантного суспільства? Такими були головні запитання і одночасно завдання роботи педагогічного колективу табору. Як виявилось, розв'язувати ці питання можна, головним чином, у спілкуванні.

Важливість спілкування підкреслювали А.Франкл та М.М.Бахтін. Так, А.Франкл на запитання, як формувати ціннісні орієнтації, відповідав так: "...цінностей не навчають, їх особисто знаходять у процесі спілкування". А М.М.Бахтін зазначав, що "тільки у спілкуванні, у взаємодії людини з людиною розкривається "людина в людині", як для інших, так і для себе самої".

Так само і етностеріотипи переламувалися через безпосереднє спілкування, і, як зазначає А.Ленчов-

ська, "інтенсивний особистий контакт нібито пробирає шкаралупу позбавленого індивідуальних рис штамп, й замість шаблонного "єврея" ("грека", "німця"...), відомого переважно з анекдоту, підліток бачить у своєму одноліткові людську своєрідну культуру".

Саме в таборі "Джерела толерантності" цей контакт відбувається. Діти знаходять спільну мову, хоча багато хто з них спілкується своєю рідною мовою, а українською мовою як державною ще не володіють на достатньому рівні. У таборі була багатомовна атмосфера. Крім цього, зверталася увага і на мовленнєву поведінку різних народів. Так, спостереження показали, що литовці, естонці, німці говорять тихіше та менш емоційно, ніж молдовани, румуни, греки, вірмени, євреї, а татари та кримські татари спілкуються спокійно та неголосно. Діти вчилися спілкуватися як мовами національних меншин, так і російською й українською. Для формування й розвитку міжкультурного спілкування, соціокультурної компетенції та подолання етноцентризму було розроблено "Словник толерантності" – своєрідну "Абетку ввічливості". Саме формування комунікативних навичок та культури спілкування є основою розвитку у школярів багатомовної мовленнєвої, соціокультурної та мовної компетенції, є фундаментом для формування умінь міжкультурного спілкування.

Таким чином, навчаючись елементарних основ етики міжособистісного спілкування у різних сферах (побутовій, соціальній, навчальній, ігровій, професійній), діти глибше знайомляться з життям своїх ровесників з інших національних громад, інших культур.

Важливо навчати й невербальних засобів спілкування. Так, скажімо, для вираження згоди росіяни, українці та багато інших етносів роблять рух(и) головою згори вниз, тоді як болгар – зі сторони в сторону, тобто використовують жест, яким ми позначаємо заперечення. Або у грецькій мові слово на позначення згоди "так" говориться як "не". Ці особливості необхідно знати для взаєморозуміння.

Важливим фактором розробки "Словника толерантності" як путівника до ввічливості стали положення етнопсихолінгвістики про національно-культурну специфіку слова та національно-специфічні особливості мовлення – мовленнєві лакуни, тобто "базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільності, що ускладнюють розуміння деяких фрагментів текстів інокультурними реципієнтами"⁶. І одними з цих мовленнєвих лакун психолінгвісти вважають етикетні характеристики актів спілкування та рольові особливості спілкування. Крім цього, виходячи з життєвого контексту полікультурного суспільства, діти швидко розуміють, що для досягнення однієї й тієї ж мети (наприклад, подякувати, ввічливо попросити, познайомитися, дізнатися, як пройти або котра година), їм потрібно звернутися до різних способів у різних мовах.

⁶ Белянин В.П. Психолінгвістика. – М.: "Фланта", 2003. – С. 154.

Для шкіл з національними мовами викладання

На основі вищезазначеного, нами розроблено "Словник толерантності", який складається з комунікативного репертуару усного спілкування та основних форм мовленнєвого етикету українською і російською мовами, відповідно до яких розробляються інваріанти мовами національних меншин.

Основний зміст "Словника толерантності"

Українська мова

Російська мова

I. Встановлення соціальних контактів:

1. Привітання і побажання та відповідь на них:

Доброго ранку!
Добридень!
Добрий вечір!
Добраніч!

Привіт!
Гарних вихідних!
Доброго тижня!
Смачного!
З обновкою!

2. Вираження радості під час зустрічі:

Я радий це чути!
Я радий тебе бачити!
Я дуже радий тебе бачити!
Приємно тебе бачити!
Який сюрприз!
Це добре!
Це чудово!
Я такий задоволений(а)!

3. Рекомендація себе та іншої людини, знайомство:

Я – (Сашко, Олена)
Мое ім'я
Мене звать ...
Мое прізвище ...
Мені ... років.
Це ...
Це мій друг (брат, сестра...)...
Я хочу рекомендувати ...
Дозвольте мені рекомендувати Марію Іванівну.
Знайомтесь, це Дмитро

Зустрічайте, Роман Ющенко!
Як тебе звати?
Скільки тобі років?
Приємно з тобою познайомитися.
Чудова зустріч!

1. Приветствия, пожелания и ответная реакция на них:

Доброе утро!
Добрый день!
Добрый вечер!
Доброй ночи! Спокойной ночи!
Привет!
Хороших выходных!
Хорошей недели!
Приятного аппетита!
С обновкой!

2. Выражение радости при встрече:

Я рад это слышать!
Я рад тебя видеть!
Я очень рад тебя видеть!
Приятно тебя видеть!
Какой сюрприз!
Это хорошо!
Это прекрасно!
Я так рад!

3. Представление себя и другого человека, знакомство:

Я – (Саша, Елена)
Моё имя ...
Меня зовут ...
Моя фамилия ...
Мне ... лет.
Это ...
Это мой друг (брат, сестра...)...
Я хочу представить...
Позвольте мне представить Марию Ивановну.
Знакомьтесь, это Дмитрий.
Встречайте, Роман Ющенко!
Как тебя зовут?
Сколько тебе лет?
Приятно с тобой познакомиться.
Приятная встреча!

4. Привертання до чогось уваги:

Сюди!
Поглянь!
Погляньте!
Погляньте сюди!
Подивіться, будь ласка.

Послухайте уважно!

Увага!
Ви чуєте?
Я маю Вам сказати...
Я маю повідомити Вам...
Пробачте, пане (пані), будь ласка...
Пане (пані), будь ласка...
Сашко!

5. Запрошення, пропозиції:

Ласкаво просимо!
Зустрінемося завтра.

Приходьте, будь ласка...
Чекаємо на Вас о...
Ви пам'ятаєте про наші плани?
Ти бажаєш...?
Чи не хочеш ...?

6. Відповідь на прохання:

Так.
Так, дякую.
Так, звичайно.
Так, до зустрічі.
Ні, це неможливо.
Вибачте, я не зможу...

Нема за що.

Звичайно, Ви можете...
Безумовно.
Природно.
З (великим) задоволенням.
Саме собою зрозуміло.
Чом би й ні.
Це неможливо.
Даруйте, але це неможливо.
Неможливо!

4. Привлечения к чему-либо внимания:

Сюда!
Взгляни!
Взгляните!
Посмотрите сюда!
Посмотрите, пожалуйста.

Послушайте внимательно!

Внимание!
Вы слышите?
Я должен Вам сказать...
Я должен Вам сообщить...
Извините, господин (жа), пожалуйста...
Господин (жа), пожалуйста...
Саша!

5. Приглашения, предложения:

Добро пожаловать!
Давайте встретимся завтра.
Приходите, пожалуйста...
Жду Вас в ...
Вы помните о наших планах?
Ты хочешь...?
Не хочешь ли ты ...?

6. Ответ на просьбу:

Да.
Да, спасибо.
Да, конечно.
Да, до встречи.
Нет, это невозможно.
Извините, но я не смогу...
Не стоит благодарности.
Конечно, Вы можете...
Безусловно.
Естественно.
С (большим) удовольствием.
Само собой разумеется.
Почему бы и нет.
Это невозможно.
Извините, но это невозможно.
Невозможно!

Продовження буде.